

Ks. dr hab. Janusz Lekan

Nauki teologiczne

Recenzja osiągnięć ks. dr. Piotra Kaczmarka ubiegającego się o nadanie stopnia doktora habilitowanego nauk teologicznych w dyscyplinie nauki teologiczne.

Wykonana na zlecenie Przewodniczącego Rady Dyscypliny Nauk Teologicznych UKSW ks. dr hab. Wojciecha Kluja, prof. uczelni, z dnia 2 lutego 2026 r.

1. Najważniejsze fakty z życiorysu zawodowego Kandydata

Ks. Piotr Kaczmarek (ur. 1980), kapłan diecezji łowickiej (2005), rozpoczął studia magisterskie z teologii w Wyższym Seminarium Duchownym w Łowiczu (1999: filia Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie – sekcja św. Jana Chrzciciela). Ukończył je uzyskując tytuł magistra teologii ogólnej na podstawie pracy magisterskiej: „*Islam w nauczaniu Kościoła rzymskokatolickiego po Soborze Watykańskim II*”, obronionej 24 maja 2005 roku, ocena – bardzo dobry. Promotor: ks. dr Andrzej Luter, recenzent: ks. dr Piotr Mazurkiewicz. W latach 2007-2012 odbył studia doktoranckie stacjonarne na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie filozofii otrzymał na podstawie rozprawy: „*Awerroesa wiedza o Bogu a jej źródła*”, obronionej 15 marca 2012 r. Promotor: ks. prof. UKSW dr hab. Jan Krokos, recenzenci: ks. prof. dr hab. Edmund Morawiec, prof. UW dr hab. Katarzyna Pachniak. W latach 2016-2020 odbył studia doktoranckie niestacjonarne na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, na Wydziale Teologicznym, w Instytucie Maryjno-Kolbiańskim „Kolbianum” w Niepokalanowie. Na podstawie egzaminu z dnia 12 czerwca 2019 r., ocena: *summa cum laude*, uzyskał tytuł licencjata świętej teologii ze specjalizacją mariologia.

Bogata jest ścieżka pracy dydaktycznej i formacyjnej Habilitanta. Od 2010 jest wykładowcą w Wyższym Seminarium Duchownym w Łowiczu (filia Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie – sekcja św. Jana Chrzciciela). Od 2020 r. uczelnia została przemianowana na Akademię Katolicką w Warszawie. Od 2012 roku zatrudniony jako adiunkt Papieskiego Wydziału Teologicznego w Warszawie (obecnie Akademia Katolicka w Warszawie). Od 2022 roku jest wykładowcą w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie (Akademia Katolicka w Warszawie – sekcja św. Jana Chrzciciela). Pełni jednocześnie posługę formacyjną przyszłych kapłanów. W latach 2011-2018 był wicerektorem Wyższego Seminarium Duchownego w Łowiczu (w tym pełniąc obowiązki prefekta studiów czyli koordynacja i organizacja studiów dla alumnów WSD Łowicz). Od 2018 był rektorem Wyższego Seminarium Duchownego w Łowiczu, a po połączeniu się z seminarium warszawskim jest od 2023 roku wicerektorem Wyższego Metropolitalnego Seminarium Duchownego w Warszawie.

2. Ocena osiągnięcia naukowego

Habilitant przedstawił do oceny swoją książkę „*Specyfika polskiej mistyki kobiecej XX wieku w perspektywie maryjnej i mariologicznej*”, (Warszawa 2025, 273 ss.). Publikacja została wydana w Wydawnictwie Naukowym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.

Tytuł publikacji wskazuje na główny problem badawczy, postawiony przez Autora. Zamierza on odnaleźć i odczytać wątki maryjne i mariologiczne w polskiej kobiecej mistyce przeżyciowej XX wieku. We Wstępie wprowadza nas w cele szczegółowe prowadzonych przez siebie badań. Wyróżnia w ten sposób konieczne elementy składowe, niezbędne dla pełnej realizacji postawionego przez Autora głównego celu badawczego. Dzieli te cele szczegółowe na część teoretyczną i część empiryczną.

Wnikliwa lektura tekstu pozwala stwierdzić, iż wszystkie te elementy są obecne, logicznie ukazane i wnikliwie – czyli zgodnie z potrzebą tematu - omówione. W części teoretycznej, w pierwszym rozdziale, Autor prezentuje cechy specyficzne mistyki chrześcijańskiej. Najpierw wyjaśnia samo pojęcie opierając się na encyklopedii powszechnej. Jednak w pracy z zakresu teologii dobrze by było odnieść się do źródeł teologicznych w wyjaśnianiu tego pojęcia (np. M. Chmielewski, *Mistyka*, w: Tenże (red.), *Leksykon duchowości katolickiej*, Lublin-Kraków 2002, s. 536-542). Habilitant właściwie wskazuje na podstawowe cechy mistyki chrześcijańskiej: jej wymiar chrystocentryczny, kontekst eklesjalny, żywe życie sakramentalne i aktywna współpraca z łaską Bożą – wymiar pneumatologiczny. Jest ona wyrazem personalistycznej relacji Boga z człowiekiem na jego konkretnej drodze zmierzania do świętości, gdzie głównym czynnikiem działającym jest Bóg. To zaś sprawia, jak słusznie określa ks. Kaczmarek, iż „*Mistyka w chrześcijaństwie posiada unikalny charakter*” (s. 26).

Kolejny krok w tej prezentacji to krótkie itinerarium rozwoju mistyki chrześcijańskiej: od św. Pawła po czasy współczesne. Autor egzemplifikuje ten rozwój wymieniając najbardziej znane postacie mistyków i mistyczek w historii Kościoła katolickiego. Dopelnieniem tego wprowadzającego w tematykę rozdziału stanowi krótka charakterystyka doświadczeń i zjawisk mistycznych. Autor, zgodnie ze źródłami, wskazuje na ich dwa rodzaje: mistykę przeżyciową i mistykę studyjną. Dokonuje ich krótkiej charakterystyki, wskazując na łączące się wymiary wertykalny i horyzontalny każdej z nich. Mistyczne przeżycie prowadzi do kontemplacji Boga, aż do mistycznego zjednoczenia się z Nim. Występuje różnorodność zjawisk mistycznych, dlatego ich prawdziwość winna być poddana weryfikacji przez Kościół. Autor słusznie przypomina ustanowione zasady ich weryfikacji (Kongregacja Nauki Wiary, *Normy postępowania w rozeznawaniu domniemanych objawień i przestań*, Watykan, 25 lutego 1978), jednak nie odwołuje się do najnowszego dokumentu Dykasterii Nauki Wiary: *Normy postępowania w rozpoznawaniu domniemanych zjawisk nadprzyrodzonych* z maja 2024 roku. Wskazuje również, iż kontemplacja włana, czyli mistyczna, jest darem Boga, w którym dusza lepiej poznaje Boską rzeczywistość. Zauważa

brak jedynego kryterium oceny, gdyż wśród teologów trwa dyskusja, na ile to poznanie jest bezpośrednie, wymieniając istniejące dwa stanowiska.

Ostatnim etapem tego wstępnego rozdziału jest krótki przegląd rozwoju duchowości polskiej w kontekście maryjnym. Co Autor rozumie przez kontekst maryjny? Jego zdaniem wiara przeżywana jest w konkretnym kontekście kulturowym ze specyfiką duchowej wrażliwości. Zdaniem ks. Kaczmarka w polskiej rzeczywistości ta specyfika posiada głęboki rys maryjny. Omawiając wpływ konkretnych osób świętych i błogosławionych, zwłaszcza dwóch ostatnich wieków, z ich duchowości wydobywa ten element maryjny. Można się zgodzić z tezą Autora, iż *„Wyróżniające jest natomiast to, że maryjność w polskiej duchowości ma swoją specyfikę w jej szerokim zasięgu, powszechności oraz powiązaniu z historią i kulturą naszego kraju. Tragiczne losy Polski ściśle związały się z Matką Bożą”* (s. 61). Konkluzja tego paragrafu jest również uzasadnieniem postawienia tezy badawczej przez Autora: *„Można zatem powiedzieć, że polskie mistyczki XX wieku wyrosły z żywej gleby duchowości maryjnej Kościoła powszechnego i kształtowały swoje postrzeganie Matki Bożej w kontekście polskiej historii i rodzimych doświadczeń”* (s. 62).

Lektura drugiego rozdziału recenzowanej książki pozostawia pewien niedosyt. W rozdziale tym ks. Kaczmarek stawia sobie za zadanie wydobycie z dogmatu maryjnego osoby Maryi i Jej życia jako wzorca mistyczki. *„Drugi rozdział ukazuje Maryję jako mistyczkę w aspekcie Jej przywilejów, a także zostanie zaprezentowana duchowość pasyjna w życiu Matki Bożej. <<Maryjny wzorzec mistyczki>> będzie stanowił punkt odniesienia w analizie specyfiki polskiej mistyki kobiecej w opisywanym okresie”* (s. 16). Czy Autor uwiarygadnia tę tezę: Maryja jako mistyczka? Czy rozumie Jej mistycyzm w świetle postawionej na początku definicji mistyki i mistyka? I tak, i nie. Słusznie podkreśla, że Maryja jest w teologii uznawana za najdoskonalszy przykład zjednoczenia z Bogiem, i to od samego początku Jej życia. Nie pozostawiła jednak żadnych opisów przeżyć mistycznych, stąd nie można Jej stawiać obok klasycznych przykładów mistyczek: Ona jest mistyczką w stopniu najwyższym, jedynym w swoim rodzaju. Autor stawia sobie za zadanie w tym rozdziale opisać mistycyzm Maryi w Jej przywilejach (Bożym macierzyństwie, wiecznym Dziewictwie i Niepokalanym Poczęciu), a także w zjednoczeniu z Jezusem pod krzyżem (kompasymy wymiar maryjny). Rodzi się jednak pytanie: jak rozumieć widzenie zjednoczenia Maryi tylko przez Jej przywileje? A życie codzienne, nawiedzenie św. Elżbiety, Jej pochwała jak najlepszej słuchaczki Słowa Bożego, itd.? Czy w takim razie zjednoczenie mistyczne polskich kobiet też będzie tylko nadzwyczajne, nic nie wnoszące do codzienności?

Na pierwszym miejscu Habilitant stara się ukazać historię kształtowania się i rozwoju dogmatu Bożego macierzyństwa Maryi. Cytuje o. Leszczyńskiego (autora z XIX wieku), brak jednak współczesnych odniesień, choćby do Jana Pawła II. Poprawnie ukazuje rozwój tego dogmatu maryjnego, jednak można dostrzec pewne braki konsekwencji teologicznych tej prawdy. Choćby ukazania macierzyństwa Maryi w Jej zjednoczeniu z Bogiem przez cnoty wiary, nadziei i miłości. Podobnie za mało ukazany został, bogaty w literaturze posoborowej, temat duchowego macierzyństwa Maryi – również jako skutku Jej zjednoczenia z Chrystusem.

Następnie ks. Kaczmarek opisuje prawdy o dziewictwie Najświętszej Maryi Panny i Jej Niepokalanym Poczęciu. Przedstawia opis biblijnego znaczenia dziewictwa i historycznego rozwoju i rozumienia tej prawdy dogmatycznej. Jednak brak jest ukazania konsekwencji tej prawdy w perspektywie mistycznej (np. czystość serca, a nie tylko dziewictwo fizyczne). Ukazuje też historię dojrzewania prawdy o Niepokalanym Poczęciu w perspektywie odkupienia człowieka. Podkreśla zasługi Dunska Szkota, jednak nie egzemplifikuje konkretnych odniesień do mistycyzmu.

Ostatni element ukazania Maryi jako mistyczki to Jej współcierpienie pod Krzyżem. Tutaj już jaśniej ukazana jest ta prawda w kontekście mistycyzmu. Np. zauważa: „*Obecność Maryi pod krzyżem łączy w sobie postawę kontemplacji i działania*” (s. 83). Ciekawą też tezę stawia nasz Autor na kolejnej stronie swojej publikacji, gdy odnosi się do udziału Maryi i innych niewiast w dziele zbawienia: „*Może to wskazywać na fakt, że Jezus Chrystus wyznaczył szczególną rolę właśnie kobietom, aby poznawały Jego misterium i niosły je całemu światu. Pozwala to przypuszczać, że może dlatego wśród mistyków zdecydowaną większość stanowią kobiety*” (s. 84). Słuszne jest zwrócenie uwagi, iż przy opisie *compassio* (współcierpienie) Matki Bożej, należy zawsze zagłębić się w *passio* Jej Syna. Określa tę postawę Maryi jako fundament nazwania Jej „królową męczenników”. Przywołuje bardzo dawne komentarze Litanii Loretańskiej (np. o. Prokop Leszczyński, XIX w.), natomiast brak jest ujęć współczesnych (np. Adam Wojtczak OMI, „*Symboliczne inwokacje Litanii loretańskiej. Historia – teologia – kult*”, Wydawnictwo UAM, Poznań 2016).

W trzecim rozdziale ks. Kaczmarek stara się spojrzeć na mistykę w perspektywie mariologicznej. Założenie Autora jest następujące: ukazać główne zagadnienia mariologiczne obecne w teologii katolickiej, które – jak przypuszcza – znalazły odbicie w przeżyciach i doświadczeniach polskich mistyczek XX wieku. W tym kontekście, przy lekturze książki, rodzą się pytania: Jeśli to jest teologia, to jaki miała wpływ na mistyczki w kwestii ich teologicznego wykształcenia? A może to potwierdza, że mistyka to coś więcej niż wykształcenie? Na ile była ich obecność w pobożności ludowej?

Pierwszym aspektem jest temat pośrednictwa Maryi. Słusznie stwierdza zapodmiotowanie pośrednictwa Maryi w jedynym zbawczym pośrednictwie Jezusa Chrystusa. Za o. Grzegorzem Bartosikiem omawia trzy sposoby rozumienia tego maryjnego pośrednictwa: Model inkarnacyjny, model pasywny i model pośrednictwa stopniowego. Drugi paragraf to mariologiczne spojrzenie na powołanie kobiety do świętości. Rodzi się pytanie: dlaczego tylko kobiety? Mężczyźni już nie potrzebują Maryi? Dobrze, że wyjaśnia na początku, że jest to wzór uniwersalny. Jednak dalej podaje specyfikę wzoru dla kobiet: jedność macierzyństwa i dziewictwa, rozumianych nie tylko fizycznie, ale również duchowo. Szkoda, że Autor nie przywołał tego tematu, jak jest ukazany w encyklice *Redemptoris Mater*: Encyklika ukazuje duchowe macierzyństwo Maryi jako powszechne, trwałe i zbawczo ukierunkowane, zakorzenione w Chrystusie i realizujące się w Kościele. Maryja jako Matka prowadzi wierzących do pełni życia w Chrystusie, pozostając jednocześnie pokorną służebnicą dzieła zbawienia. Podejmuje obiekcje, które mogą wzbudzić w umyśle wątpliwości, czy jest możliwe pójście drogą Maryi. Z jednej strony jest Ona bez grzechu, z

drugiej był wówczas inny kontekst epoki niż dziś. Autor broni aktualności tej perspektywy odwołując się do zjawień maryjnych: „Aktualność świętości Matki Bożej podkreśla również fakt, że Najświętsza Maryja Panna towarzyszy Kościołowi poprzez tzw. zjawienia” (s. 99). Aż prosi się, aby w tym miejscu odniósł się do najnowszego dokumentu Dykasterii Nauki Wiary: *Normy postępowania w rozpoznawaniu domniemanych zjawisk nadprzyrodzonych* z maja 2024 roku. Ciekawym wątkiem jest zwrócenie uwagi na współpracę Maryi z Duchem Świętym, co pomaga zrozumieć istotę przeżyć mistycznych. Trzeci paragraf dotyczy porównania mariologii chrystotypicznej z eklezjotypiczną. To rozróżnienie mocno wybrzmiało po Soborze Watykańskim II. Skąd więc potrzeba podejmowania tego aspektu w temacie zjawisk mistyczek sprzed soboru? Czy wystarczającym uzasadnieniem jest stwierdzenie: „Ukazana w zarysie mariologia eklezjotypiczna stanowi kontekst, w którym można lepiej zrozumieć charakter mariologii chrystotypicznej, z którą zetknęły się polskie mistyczki XX wieku, a o których będziemy mówić w ostatnim rozdziale tej książki.” (s. 112)? Obiektywnie zauważa, iż „Jak widać mariologia przedsoborowa nie była tak jednostronna, jak się jej czasem zarzuca” (s. 115). Mówiąc o różnicy kultu oddawanego Bogu i czci oddawanej Maryi (*latría-hyperdulia*) odwołuje się do św. Tomasza, natomiast brak jest tu odwołania do dokumentu papieża Pawła VI „*Marialis cultus*”.

Ostatni, najważniejszy rozdział tej książki, nosi tytuł: *Główne elementy maryjne i mariologiczne w polskiej kobiecej mystyce przeżyciowej XX wieku*. Autor słusznie zauważa, iż poczynione założenia (obecność mariologii w przeżyciach mistycznych) winne być wpisane w kontekst elementów biograficznych mistyczek, co nie pozbawia ich uniwersalizmu świętości, która jest powołaniem chrześcijanina w każdej epoce. Struktura rozdziału oddaje podstawowy zamysł tego tematu: po uzasadnieniu wielkich dzieł, jakie Bóg dokonał w Maryi (rozdział II) bada ich obecność w przeżyciach mistycznych wybranych polskich kobiet oraz wpływ na konkretne przejawy ich pobożności maryjnej. Pierwszym krokiem jest wydobycie i ukazanie aspektów macierzyństwa Maryi obecnych w przeżyciach mistycznych. Widoczne są one w formie ogólnych prawd (zgoda na Boży plan, a przez to dziecięca zależność od Niego), czy aspektów szczegółowych, jak np. tzw. „droga niemowlęstwa duchowego” s. Leonii Nastał (s. 121). Ciekawym aspektem jest udział mistyczek w macierzyństwie Maryi wobec kapłanów, z zachętą do składania ofiar dla zachowania ich w łasce wierności powołaniu. Drugi aspekt maryjności w przeżyciach polskich mistyczek dotyczy Dziewictwa Najświętszej Maryi Panny. To wezwanie do pielęgnowania cnoty czystości oraz zachęcanie innych do kształtowania tej cnoty w swoim życiu. Rodzi się pytanie: czy jest to wezwanie w ogólności czy też konkretne wpatrywanie się w Maryję i Jej pomoc na tej drodze? Habilitant podkreśla, iż śluby dziewictwa i czystości są wśród dusz mistycznych często spotykanym aktem duchowym, odwzorowującym pełne oddanie się Bogu. Cnota czystości to również dla dusz mistycznych wyzwanie do troski o tych, którzy popadli w nieczystość. Wreszcie wskazuje na implikacje, jakie prawda o Niepokalanym Poczęciu skutkowałą w życiu dusz mistycznych. Jest to przede wszystkim jej wymiar pneumatyczny. Mistyczki odwołują się do tej prawdy w pewnych kontekstach: nazwa i charyzmat zakładanego zgromadzenia, kult Niepokalanego Serca Maryi (choć nie podaje argumentów za tym, iż objawienia jakie miała św. Małgorzata Maria Alacoque odnośnie kultu Najświętszego Serca Pana Jezusa nakazują kult Serca Jego

Matki, por. s. 148), który miał u nich charakter bardziej przeżyciowy niż refleksyjny (studyjny). Natomiast wymiar egzystencjalny tej prawdy, o charakterze ekspiacyjnym, występuje u polskich mistyczek w temacie walki z szatanem.

Drugi paragraf tego ostatniego rozdziału (chyba najbardziej oryginalny) dotyczy ofiarniczego wymiaru mariologii, obecnego w duszach mistycznych. Jak Autor sam stwierdza „w ofiarniczej tajemnicy krzyża teologia stara się dostrzec szczególną rolę Maryi, rozważając Jej *compassio*,” (s. 159) co w zastosowaniu do analizy dzieł polskich mistyczek prowadzi go do uwypuklenia dwóch uzupełniających się aspektów. Pierwszy omawia kompasyjność Matki Bożej czyli Jej wieloraki udział w cierpieniach Syna. Autor podkreśla obecność stygmatów u niektórych mistyczek jako ich współcierpieniu z Jezusem. Stwierdza też: „*Dzienniki polskich mistyczek zawierają wiele dowodów cierpienia, które zostało przyjęte w duchu ekspiacyjnym*” (s. 166). Brak jednak relacji między kompasyjnością Maryi a cierpieniami mistyczek: miały udział w Jej kompasyjności czy na Jej wzór uczestniczyły w cierpieniach Jezusa? Autor stwierdza to drugie, ale nie ukazuje wprost relacyjności cierpień mistyczek z postawą kompasyjną Maryi. Drugi aspekt to udział Maryi w kapłańskim wymiarze misji zbawczej Jezusa Chrystusa. Autor zarysowuje istotę kapłańskiego pośrednictwa Chrystusa, choć nie odwołuje się do współczesnej soteriologii (np. Albert Vanhoye, *Kapłaństwo Nowego Przymierza, Bernardinum, Pelplin 2007*, czy J. Lekan, *Jezus Chrystus pośrednik zbawienia w hiszpańskiej teologii posoborowej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2010). Następnie ukazuje, jak temat ścisłego związku Maryi z kapłaństwem oraz troski o świętość kapłanów jest obecny w zapiskach prezentowanych mistyczek.

W trzecim paragrafie (chyba najbardziej spójnym) tego ostatniego rozdziału ks. Kaczmarek analizuje różne przejawy pobożności maryjnej w życiu polskich mistyczek. Słusznie podkreśla, iż „*autentyczna pobożność nie jest jednak płytką uczuciowością, ale łączy się z postawą, decyzją woli*” (s. 189), co stara się ukazać w postawie mistyczek. Wymienia tytuły, jakimi one zwracały się do Matki Bożej, podkreślając, iż są zakorzenione w tradycyjnej pobożności maryjnej i odwołują się do podstawowych dogmatów maryjnych ogłoszonych przez Kościół (różaniec, Godzinki, litanie, itd.). Konkluzja Autora jest jednoznaczna: „*Powyższa analiza potwierdza chrystocentryczny wymiar maryjności obecnej w życiu prezentowanych mistyczek*” (s. 212).

Studium to kończą Wnioski (od s. 214). Autor słusznie wskazuje na wzajemną zależność mistyki i mariologii: „*Treść przeżycia mistycznego może być źródłem inspiracji mariologicznych, które ugruntowane naukowo z biegiem czasu zaczynają kształtować duchowość, pobożność katolicką oraz przeżycia mistyczne*” (s. 215-216). Wskazuje, iż obrany klucz hermeneutyczny spełnił swoją rolę, gdyż pozwolił dokonać analizy tekstów polskich mistyczek, wydobyć z nich elementy mariologiczne i maryjne, i właściwie je uporządkować. Można więc mówić o *novum*, jakie recenzowane studium wnosi do tematu mistyki przeżyciowej kobiet XX wieku. Następnie formułuje w punktach wnioski szczegółowe. Są one logicznie uporządkowane i znajdują potwierdzenie w analizie poprzednich rozdziałów. Dobrze, że wydobywa czynniki kontekstualne, które mogły mieć wpływ na duchowość mistyczek. Punktuje konkretną obecność elementów charakterystycznych dla naśladowania

przywilejów Maryi i Jej uczestnictwa w cierpieniach Chrystusa. Wykazuje, iż przeżycia mistyczne polskich kobiet stanowią miejsce wspólnej obecności obu typów mariologii: chrystotypicznej i eklezjotypicznej.

Kolejny, potrzebny element tego studium to krótkie biografie polskich mistyczek. Stanowią one pomoc przy lekturze ich pism ukazując kontekstualne ich podłoże.

Bibliografia jest szczegółowa, bogata i zasadniczo aktualna, a jednocześnie przekrojowa (gdy ukazuje jakieś zjawisko – opisane kiedyś i teraz). Ponadto dobrze oddaje wymiar eklezjalny badanego tematu, gdyż jest on osadzony na nauczaniu Magisterium Kościoła. Bibliografia posiada układ alfabetyczny. Czym go uzasadnić? Mając świadomość, iż jest to studium w zakresie teologii, czy nie wskazane było podzielić ją na źródła, które obejmowałyby pisma mistyczek, dokumenty Magisterium Kościoła i pozostałą literaturę teologiczną? Kilka drobnych błędów w Bibliografii: Dlaczego Autor używa zapisu „II Sobór Watykański”, a nie jak jest przyjęte „Sobór Watykański II”; w tytule dokumentu Kongregacji Nauki Wiary, *Deklaracja...* brak tytułu „Dominus Iesus” (s. 262); przy zapisie dzieła „Jezus Chrystus” J. Ratzingera brak pełnego zapisu, gdzie jest ono umieszczone (s. 267); przy pozycji: Moskal K., Kowalski J. błędnie podano nazwisko redaktora Encyklopedii Katolickiej – jest Migus, a powinno być Migut (ten sam błąd: s. 178, przyp. 171).

Podsumowując, w publikacji ks. Kaczmarka „*Specyfika polskiej mistyki kobiecej XX wieku w perspektywie maryjnej i mariologicznej*” otrzymujemy projekt, który stanowi uzupełnienie nie badanego do tej pory tematu o obecności i znaczeniu mariologii w doświadczeniach polskich mistyczek. Cele szczegółowe i empiryczne dysertacji, jakie stawia sobie Autor, są uzasadnione i logiczne. Habilitant słusznie uzasadnia egzemplifikację obszaru doświadczeń mistycznych, czyli wybór mistyki kobiecej tego okresu. Ciekawym staje się poszukiwanie chrystologii jako fundamentu mariologii w przeżyciach mistyczek polskich. Badając tylko te doświadczenia polskich mistyczek, które zostały potwierdzone przez *imprimatur* Kościoła, Habilitant uwzględnia w swoich badaniach właściwe kryterium eklezjologiczne. Właściwie został określony cel główny pracy, a także cele szczegółowe i hipoteza badawcza. Poprawnie ukazano stan badań nad poszczególnymi elementami tematu dysertacji oraz sformułowano jej *novum*. Układ rozdziałów jest logiczny i symetryczny, każdy posiada odpowiedni wstęp i krótkie podsumowanie. Język recenzowanej publikacji jest właściwy teologicznie i stylistycznie.

Studium to posiada jednak pewne słabości. Niekiedy sprawia wrażenie zbioru cytatów, natomiast trochę za mało jest autorskiego wprowadzenia do nich czy komentarza. Brakuje czytelniejszego podziału tekstu na akapity. Zbyt długie passusy utrudniają trochę jego lekturę. Poniżej kilka pytań powstałych po lekturze niektórych sformułowań oraz kilka przykładów błędów formalnych (przedmiotowych) i stylistycznych:

- s. 10: „Intrygującym zadaniem badawczym stało się dla autora zestawienie płaszczyzny mariologicznej z płaszczyzną mistyczną, a więc drogi maryjnej z drogą zjednoczenia z Absolutem. Chodzi o rozpoznanie roli Matki Najświętszej w drodze do Boga w doświadczeniach mistycznych, a także ukazanie Jej jako mistyczki *par excellence*... Przywileje maryjne

wskazują na szczególną Jej więź z Bogiem”. Jaka jest rola Maryi w przeżyciach mistyczek: jako przykład Jej zjednoczenia z Bogiem, czy ich udział w Jej zjednoczeniu z Bogiem?

- s. 22: „kierunek filozoficzno-religijny”. Dlaczego w jego wyjaśnianiu cytowana jest *Encyklopedia Powszechna*, a nie *Powszechna Encyklopedia Filozofii KUL*? (P. Moskal, *Mistyka*, t. 7, s. 276-279)
- s. 24: „Na tym polega eklezjalny kontekst mistyki katolickiej” Czy tylko na tym? A ubogacanie życia Kościoła, z czego czerpią wszyscy (Kościół jako Mistyczne Ciało Chrystusa)?
- s. 66, przyp. 5: w zapisie bibliograficznym brak redaktorów *Opera Omnia*.
- s. 148: „św. Małgorzata Maria Alacoque (1647-1690). Francuska wizytka i mistyczka otrzymała pouczenie na temat czci wobec Najświętszego Serca Pana Jezusa”. Nie podaje jasnego uzasadnienia co do konieczności szerzenia kultu Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny.
- s. 149, przypis 83: (zob. tamże, s. 157-184). Nie wiadomo do czego odnosi się *tamże*.
- s. 174, przypis 156. Złe cytowanie. Nie ma podanego hasła, ani nawet strony.
- s. 186: „Mamy tu do czynienia w sposób paralelny do kapłaństwa z wymiarem ofiarniczym i penitencjarnym posługi Maryi”. Zdanie nie do końca logiczne, zrozumiałe.
- s. 199, p. 290: Paweł VI, Encyklika *Marialis cultus*, nr 42. To adhortacja.

Pomimo tych drobnych braków całość syntezy, opracowanej przez Habilitanta, tworzy zwarty całościowo, choć może nie wyczerpujący projekt teologiczny. Niewątpliwie godny polecenia tym wszystkim, których interesuje tematyka mistyki i mariologii, zwłaszcza w polskim kontekście.

Wobec powyższego stwierdzam, że poddana recenzji publikacja ks. Piotra Kaczmarka „*Specyfika polskiej mistyki kobiecej XX wieku w perspektywie maryjnej i mariologicznej*”, w pełni odpowiada wymogom stawianym tego rodzaju publikacjom w przewodzie habilitacyjnym.

3. Pozostałe osiągnięcia naukowo - badawcze

Ks. Kaczmarek, po zakończeniu studiów doktoranckich i obronie pracy doktorskiej na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, podjął powierzone mu wykłady i prowadził stałą pracę badawczą, której efektem są różnego rodzaju publikacje naukowe. Odpowiadają one konkretnym obszarom zainteresowań naukowych Habilitanta, stąd można je pogrupować zgodnie z ich tematyką.

Pierwszym obszarem zainteresowań był temat dialogu z islamem. Tematyka ta została podjęta już na etapie studiów podstawowych z teologii i uwieńczona napisaniem i obroną pracy magisterskiej *„Islam w nauczaniu Kościoła rzymskokatolickiego po Soborze Watykańskim II”*. Temat był kontynuowany w dalszej pracy badawczej, czego bardziej szczegółowe aspekty zostały ujęte w kilku publikacjach. Najpierw Habilitant badał kwestie semantyczne, fundamentalne dla prowadzenia właściwego dialogu (*„Słowa-klucze» w dialogu Kościoła Rzymsko-katolickiego z islamem po Soborze Watykańskim II; Jeden Bóg – wiele imion. Interpretacje imienia Bożego w chrześcijaństwie i islamie*). Badał spojrzenie ze strony muzułmańskiej na dialog z chrześcijaństwem (*Dar al-islam – orbis christianorum – konfrontacja czy dialog? Czyli Seyyed Hossein Nasr na temat współczesnego islamu i jego stosunku do chrześcijaństwa*). Dalsze badania w tym obszarze dotyczyły poszukiwania punktów styecznych obu religii (*Czy chrześcijanie i muzułmanie są ludami księgi?; Poróżnione dzieci Abrahama – kilka myśli na temat dialogu Kościoła katolickiego z islamem; Koncepcja człowieka w islamie a perspektywa dialogu chrześcijańsko-muzułmańskiego*). Ukazał również wkład współczesnego Magisterium w ten dialog (*Jan Paweł II – kontynuator czy prekursor idei dialogu z islamem – zestawienie dorobku Papieża-Polaka w kontaktach z przedstawicielami muzułmańskiego świata; Benedykta XVI zmaganie o dialog z islamem*). Badania te ukazały wielowątkowość styczności chrześcijaństwa i islamu w poszukiwaniu dialogu oraz trudności pojawiające się na tym polu.

Drugim polem zainteresowań naukowych ks. Kaczmarka było badanie wpływu filozofii arabsko-muzułmańskiej na teologię islamu. To efekt studiów filozoficznym na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego (Wydział Filozofii Chrześcijańskiej), uwieńczonych przygotowaniem rozprawy doktorskiej na temat Awerroesa (1126-1198), muzułmańskiego myśliciela z Andaluzji. Wnioskiem z tych badań było ukazanie filozofii tego myśliciela jako pomostu intelektualnego dialogu między chrześcijaństwem a islamem. W publikacjach naukowych Habilitant rozwijał różne wątki, które jedynie akcydentalnie poruszył w swoim doktoracie. Widać choćby w artykułach związanych z Awerroesem (*Kontrowersje wokół osoby i filozofii Awerroesa, czyli recepcja Ibn Ruszda w dar al-islam i orbis christianorum; Czy Awerroes był awerroistą?; Komentarz do Komentatora, czyli istotne wątki Awerroesa myśli filozoficznej*). W tym obszarze badawczym powstało jeszcze kilka innych artykułów naukowych (np. *Rola filozofii arabskiej w recepcji arystotelizmu w europejskiej myśli filozoficznej – zarys problematyki*).

Kolejny obszar badawczy naszego Autora związany był z podjęciem studiów z mariologii w Instytucie Maryjno-Kolbiańskim „Kolbianum” w Niepokalanowie (UKSW). Stały się one inspiracją do przygotowania kilku artykułów, ukazujących wieloaspektowość zagadnień mariologicznych (np. *Chrystocentryzm w życiu i misji Matki Bożej w wybranych homiliach św. Bernarda z Clairvaux; The Image of Our Lady in Islam: Perspective and Limits of Dialogue*), opublikowanych w różnych czasopismach naukowych. Zwieńczeniem i podsumowaniem studiów na „Kolbianum”, była monografia *„Matka Boża a dialog z islamem”* (2021), w której Autor wskazał na istotną rolę Matki Bożej w dialogu z religią muzułmańską.

Ks. Kaczmarek prowadził również badania na kilkoma szczegółowymi zagadnieniami z zakresu duchowości eucharystycznej, teologii pasyjnej, teologii krzyża (staurologii) oraz religiologii. Badał twórczość kard. Josepha Ratzingera (*Jezus i Jego Krzyż – rozważania na marginesie myśli teologicznej Josepha Ratzingera*) i ks. Tadeusza Dajczera (*Sakrament Obecności – ks. Tadeusza Dajczera rozważania o Eucharystii; Wierzenia i obrzędy plemienne źródłem religiologicznych inspiracji – rozważania na podstawie myśli teologicznej ks. prof. Tadeusza Dajczera*). Na uwagę zasługuje również umiejętność współpracy w badaniach interdyscyplinarnych, czego rezultatem były wspólne cztery publikacje z prof. PAN dr hab. Martą Bład (w tym jedna po angielsku: *The Roles of Religion in Building Resilience among Rural Inhabitants: Evidence from a Case Study in Poland*, opublikowana w brytyjskim czasopiśmie „Rural Theology”).

Podsumowując należy stwierdzić, iż publikacje naukowe ks. Kaczmarka charakteryzuje solidność metodologiczna i źródłowa. Jego artykuły zostały opublikowane w czasopismach recenzowanych (np. sześć w „Łódzkich Studiach Teologicznych”). Dwa artykuły znalazły się w czasopismach znajdujących się w bazach *Scopus* i *ERIH PLUS* („*Colletanea Theologica*”, „*Rural Theology*”). Osiemnaście artykułów zostało opublikowanych w czasopismach („*Warszawskie Studia Teologiczne*”; „*Studia Theologica Varsaviensia*”; „*Studia Philosophiae Christianae*”; „*Fides, Ratio et Patria*”; „*Studia Elckie*”; „*Teologia w Polsce*”) znajdujących się w bazie *ERIH PLUS*. Cztery artykuły zostały opublikowane w języku angielskim. W sumie Habilitant opublikował 53 artykuły naukowe, z czego pięć jako rozdziały w monografii naukowej (3 kolejne artykuły zostały przyjęte w wydawnictwach i czekają na druk). Oprócz artykułów naukowych opublikował 41 recenzji naukowych i 15 sprawozdań naukowych. Ciekawą częścią jego pracy badawczej stała się bibliografistyka. Z własnej inicjatywy zebrał bibliografię duchowieństwa jego własnej diecezji łowickiej (*Bibliografia Duchowieństwa Diecezji Łowickiej do 2022 roku. Wybrane pozycje*) (2022). Zbiór ten obejmuje ponad 10500 haseł.

4. Dorobek dydaktyczny, organizacyjny oraz informacja o współpracy międzynarodowej

Niewątpliwie ks. dr Piotr Kaczmarek jest nie tylko teologiem o pogłębionym warsztacie naukowym, na co wskazują jego publikacje, ale również z łatwością dociera z wynikami swojej pracy badawczej do szerszego kręgu odbiorców. Czyni to nie tylko przez teksty pisane, ale również poprzez prowadzone wykłady akademickie i aktywny udział w kongresach i sympozjach naukowych, zarówno w kraju, jak i za granicą.

Dydaktyczna działalność naukowa ks. Kaczmarka związana jest z trzema ośrodkami akademickimi. W Wyższym Seminarium Duchownym w Łowiczu i w Warszawie wykłada przedmioty filozoficzne: Wstęp do filozofii, Logika, Historia Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej, Ogólna Metodologia Nauk oraz Proseminarium, co zaowocowało promotorstwem 40 prac proseminaryjnych. Na Akademii Katolickiej w Warszawie prowadzi wykłady monograficzne: „Starożytne korzenie współczesnej Europy”; „Filozoficzne

podstawy cywilizacji chrześcijańskiej” oraz „Matka Boża a dialog z islamem”. Natomiast na Kolbianum prowadzi cykliczny wykład dla kursu „Studium Mariologii” pt. „Matka Boża a dialog z islamem”.

Trzeba też zauważyć, że ks. Kaczmarek realizował proces dydaktyczny również w ramach konsultacji naukowych dla studentów przygotowujących prace magisterskie z zakresu teologii i filozofii oraz recenzji tych prac. Brał także udział w egzaminach wstępnych i w komisjach egzaminacyjnych podczas egzaminów magisterskich.

Aktywny udział Habilitanta w życiu naukowym wyrażał się również w organizacji i udziale licznych sympozjów naukowych podczas kolejnych etapów rozwoju naukowego. Podczas studiów filozoficznych współorganizował m.in. „Akademię Młodego Filozofa” - ciekawe warsztaty dla młodzieży szkół ponadpodstawowych. Będąc rektorem Wyższego Seminarium Duchownego w Łowiczu włączył się w organizację dorocznych sympozjów naukowych w Diecezji Łowickiej, które obejmowały rozległą tematykę teologiczno-historyczno-filozoficzną, z uwzględnieniem aktualnych wydarzeń oraz problemów Kościoła i świata.

Również na polu mariologii Habilitant brał czynny udział w wielu konferencjach i sympozjach naukowych (np. międzynarodowa konferencja „Maryja – Matka życia” w Niepokalanowie, 2019 r.). W większości był to aktywny współudział w organizacji tych konferencji, a na dziesięciu wygłosił przygotowane tematycznie referaty. Podejmował tematy dotyczące mariologii widzianej też w szerszym kontekście, np. mówił o aktualności przesłania sanktuariów maryjnych (*Przesłanie Matki Słowa z Kibeho; Orędzie z Fatimy*); ukazywał perspektywę dialogu międzyreligijnego (*Perspektywa pokoju czy lęk o przyszłość – próba oceny dialogu chrześcijańsko-muzułmańskiego; Co Maryja ma do powiedzenia muzułmanom?*); wskazywał na praktyczny wymiar eklezjologii (*Diakonat stały w diecezji łowickiej – wyzwania i trudności; Podstawy chrześcijańskiej antropologii człowieka*). Udział czynny i bierny na konferencjach naukowych zaowocował opublikowaniem szesnastu sprawozdań z ich przebiegu w czasopismach naukowych.

Habilitant nie posiada niestety w swoim dorobku samodzielnego kierownictwa grantów naukowych lub uczestnictwa w nich. Natomiast swoją działalność naukową prowadzi również w ramach polskich i zagranicznych towarzystw naukowych. Ponadto odbył staż naukowy Bibliotece Uniwersytetu w Nitrze (Comenius University Bratislava Faculty of Roman Catholic Theology of Cyril and Methodius). Doświadczenie związane z tą kwerendą zaowocowało też zdobyciem nowych kontaktów ze środowiskiem miejscowego uniwersytetu, co stwarza perspektywę dalszej współpracy. W zakresie mariologicznym i międzynarodowym cennym doświadczeniem były wyjazdy do znanych sanktuariów na świecie. Osobiste doświadczenie maryjności w kształtowanych tam formach pobożności ludowej może być wzbogaceniem warsztatu naukowego w zakresie mariologii. Ponadto owe zagraniczne wyjazdy stały się możliwością bezpośredniego zapoznania się ze specyfiką świata innych religii (Liban – muzułmanie, Kalkuta – hinduiści, czy denominacji chrześcijańskich, np. protestanci w Islandii i anglikanie w Anglii), co uwidoczniło się w publikacjach na ten temat.

Zauważyć także trzeba bogatą i różnorodną tematycznie działalność artystyczną i popularyzującą naukę. Ks. Kaczmarek przeszczepia teologię na grunt duszpasterski przez głoszone konferencje dla różnych grup formacyjnych. To samo czyni poprzez tworzone komiksy o tematyce religijnej (zarówno scenariusz, jak i rysunki). Jest autorem opowiadań o zabarwieniu egzystencjalnym, wskazujących na realną obecność Boga w życiu człowieka. Od 2017 roku współpracuje z miesięcznikiem dla ministrantów „Króluj nam Chryste” (posiadającym patronat Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów KEP). Bierze również udział w audycjach diecezjalnego Radia Victoria z siedzibą w Łowiczu oraz w Radia Niepokalanów. Stworzył także odznakę krajoznawczą „Szlakiem Kultu Maryjnego w Polsce”, zdobywającą popularność wśród turystów i pielgrzymów z całej Polski.

Większość jego dorobku naukowego dostępna jest pod numerem ORCID – 0000-0001-6183-6539 (strona niezaktualizowana).

Podsumowując, uwzględniając całość osiągnięć naukowo-badawczych ks. Piotra Kaczmarka oraz jego dorobku w zakresie dydaktyki i popularyzacji nauki, ich ocenę uważam za pozytywną.

Wniosek końcowy

Po uważnej analizie książki „*Specyfika polskiej mistyki kobiecej XX wieku w perspektywie maryjnej i mariologicznej*”, oraz pozostałego dorobku naukowego ks. Piotra Kaczmarka mogę stwierdzić, iż całość badań i działalności naukowej Habilitanta zasługuje na dobrą ocenę. Nie jest to może ocena wybitna, gdyż brak jest osiągnięć w kilku wymaganych kryteriach (dotyczących choćby cytowalności jego publikacji czy kierownictwa lub udziału w grantach naukowych), lecz warto w tym miejscu pamiętać o specyfice publikacji teologicznych i bardzo ograniczonej dostępności ich publikowania w periodykach znajdujących się na listach WoS, Scopus czy ERIH. Oczywiście, nie usprawiedliwia to we wszystkim tych braków. Jednak pod uwagę trzeba brać całościowy obraz wszelkiej działalności naukowo-dydaktycznej Habilitanta. Widać na nim sylwetkę człowieka zaangażowanego, systematycznego w pracy, stale podnoszącego swoje kwalifikacje. Przygotowana rozprawa, opublikowane artykuły, udział w wielu konferencjach naukowych wskazują na to, iż jest on dobrym specjalistą z obszaru teologii dogmatycznej (mariologii) i rokuje dobre nadzieje na samodzielne go naukowca. Potrafi łączyć specyfikę badań teologicznych z ich upowszechnianiem dostępnym dla szerszego grona. Podejmowana przez niego problematyka jest nie tylko zacieśniona do intelektualnie sprecyzowanych kwestii, ale jednocześnie bardzo otwarta na egzystencjalne problemy współczesnego człowieka, który ma tyle trudności, aby widzieć związek teologii i nauk przyrodniczych. Badanie tematyki wątków maryjnych i mariologicznych w polskiej mistyce kobiecej XX wieku nie jest tylko tematem historycznym, gdyż dotyka perspektywy aktualnej teologicznie i pastoralnie również w naszych czasach. Jednocześnie wyraźnie uwypukla prawdę o tym, iż tradycyjna pobożność maryjna może stać się elementem głębszych, mistycznych doświadczeń wiary.

Powyższe wskazuje na jego osobisty i istotny wkład w rozwój teologii dogmatycznej (mariologii) w okresie po otrzymaniu stopnia doktora. To wszystko uprawnia, w moim przekonaniu, do dopuszczenia ks. Piotra Kaczmarka do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Lublin, 30 kwietnia 2026 r.

ks. dr hab. Janusz Lekan, prof. KUL